

Sugrižimai

NR. 7

1992 m. gegužė

Marijampoliečių bendrijos laikraštis

325 - 200 - 125...

Šie metai mūsų miestui - sukačių metai.

Miestas pažymi 325 metų pirmojo Marijampolės paminėjimo jubiliejų. Keitėsi santvarkos, keitėsi miesto vardas, tačiau visais laikais Marijampolė buvo Šėduvos krašto kultūrinis ir dvasinis centras. Norisi, kad tokiu ir išliktų. Netolimoje ateityje po naujo administracinio suskirstymo Marijampolė taps Šėduvos krašto administracinio centru, o nutiesus automagistrakę "Via Baltica", atsidurs tarptautinių kelių sankryžoje. Todėl jau dabar laikas dėti pamatus kultūros ir dvasios sugrižimui. Džiugu, kad sugražinti tai, kas prarasta, mums padeda marijampoliečių bendrija, jos aktyvūs nariai Vilniuje, Kaune, kituose Lietuvos kampeliuose.

1792 metais Marijampolė buvo suteiktos Magdeburgo teisės, tai yra miestas gavo savivaldos privilegijas, kurios galioja ir dabar. Kiekvienas, kam brangi Marijampolė, kas jaučia atsakomybę už miesto šiandieną ir ateitį, turi galimybę dalyvauti miesto valdyme, kad bendromis pastangomis padarytume miestą gražesniu, o miestiečių gyvenimą - geresniu. Gaila, kad daugelio marijampoliečių pečius šiandieninėje ekonominėje situacijoje slepia rūpesčiai, buitinės problemos. Bet mes esame optimistai ir tikim, kad visų pastangomis sukursim normalų gyvenimą. Todėl tegul vystosi smulkaus verslo, bendros su užsienio fir-

momis įmonės. Joms priklauso ateitis.

125 metai J.Jablonskio vidurinei mokyklai. Rygiškių Jono gimnazija buvo humanitarinės kultūros židinys. Jaunoji karta, kuriai teks perimti miesto šeiminių teisės, turi ir ką lygiuotis. Vardai, tiek įrašyti auksinėmis raidėmis mokyklos atminimo lentoje, Lietuvos istorijoje, tiek nepelnytai užmiršti, tebus žiburiu kelyje į dvasinį atgimimą.

Savo sukačtis šiemet minėjo arba dar minės Cukraus fabrikas, P.Kriaučiūno centrinė biblioteka, Muncipalinis dramos teatras, Kraštotyros muziejus.

Sventės metu prie miesto Savivaldybės rūmų bus pritvirtintas dailininko J.Davainio kūrinys, vaizduojantis miesto herbą - Marijampolės simbolį iki 1940 metų. Taip pat bus pašventinta miesto vėliava, kurią sukūrė dailininkas V.Medelis. Tikiu, kad šie miesto simboliai gyvi os amžinai.

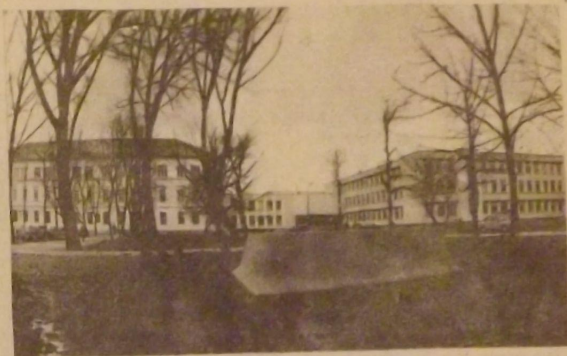
Sventės renginiai skirti Jums, mieli marijampoliečiai. Nelengvais visai Lietuvai metais mes ryžomės organizuoti šią šventę. Nuširdus ačiū visiems, kurie finansškai parėmė mus.

Kviečiu visus apsilankyti šventės renginiuose, jaustis juose ne svečiais, o dalyviais.

Linkiu puoselėti ir mylėti, turtinti ir gražinti gimtąją Marijampolę.

Bronius BERŽINIS

Miesto meras

RYGIŠKIŲ JONO GIMNAZIJOS

125 METŲ JUBILIEJUS

J.V.Šėduvas

Pietinė Lietuvos provincija Šėduva, po paskutinio Lietuvos padalinimo prijungta prie vadinamos Lenkijos karalystės administracinio tikslu, po 1863 metų sukilimo atsidūrė visiškoje lenkų kultūros ir bažnyčios įtakoje. Šėduvos centre Marijampolėje veikianti lenkų kalba keturklasė mokykla lenkiškumą skleidė ne tik mieste, bet ir aplinkiniuose bažnytkaimiuose.

Rusijos carinė administracija, kuri tada Lietuvą jau buvo pavadinus Rusijos imperijos Šiaurės vakarų kraštu, norėdama lietuvius atitraukti iš lenkų kultūrinės įtakos, kuo greičiau juos surusinti ir supravoslavinti, 1867 metais Marijampolėje vietoje lenkų mokyklos įsteigė 7 klasių rusišką mokyklą,

virtusia pilna aštuonių klasių gimnazija.

Gimnazijoje neprivalomai buvo leista dėstyti ir lietuvių kalbą (dvi pamokos savaitėje), o baigusieji gimnaziją su lietuvių kalbos pažymiu brandos atestate turėjo teisę gauti valstybinę stipendiją studijuoti Maskvos, Petrogrado universitetuose.

Tačiau priešingai okupanto norams rusiškoje gimnazijoje išžiebė lietuvių tautinio atgimimo židiny. Šėduvos krašto ūkininkų vaikai, besimokydami ir gimnaziją baigę, ryžtingai stėjo darbuotis savo tautos ir savo gimtosios kalbos atgimimui ir laisvei. Per pirmąjį savo gyvavimo šimtmetį gimnazija sukleidė istisą epochą turtingą istoriniais įvykiais ir žymiais,

(Nukelta į 3 pusl.)

Kai kurie dr. Algirdo Sabaliausko sentimentai dėl tar pukario Marijampolės

(tekstas iš magnetofono įrašo)

Nė vienas Lietuvos miestas turbūt tiek kartų, nekeitė savo pavadinimo kaip mūsų gimtasis miestas. Kokių jis tik pavadinimų neturėjo! Ir dar viena būdinga detalė - tai jo dabartinio pavadinimo nevienodas kirčiavimas. Dabar dauguma sako: Marijampolė. O man kažkaip smagiau: Marijampolė. Kai, būdamas Amerikoje, pasakiau kalbininkui kun. J.Vaisniui apie dvejopą kirčiavimą, jis sakė, kad kirčiuojas tik Marijampolė.

Toks dvejopas kirčiavimas buvo visą laiką. Ir ankstesniais laikais tikri marijampoliečiai nevienodai kirčiavo. Aple tai rašė ir prof. A.Salys.

Aisku viena, Marijampolė kirčiuojama pagal Starapolė, o Marijampolė pagal lenkišką žodžio kirčiavimą.

Dabar, be abejonės, įsigalės Marijampolė, nes taip žmonės

girdi sakant per radiją, televiziją.

Bet aš vis dėlto su kažkokiu gauduliu prisimenu kalbininkų sakomą tiesą: štai kalba keičiasi, bet kartais senos žodžių formos išsilaiko dainose.

Tai gi mano vaikystės dainose apie gimtąjį miestą visur kirčiuojama Marijampolė. Jums galiu jama Marijampolė. Mano klasės priminti: "Plaukė sau laivelis Marijampolės link". Mano klasės draugas, toks Zenonas Kulšė, labai gražiai dainuodavo dainą: "Traukinys eina gražus ir riedas, o Marijampolė tai saunus tas, o Marijampolė tai miestas...". Kita nuostabi daina, kurios autorius būtinai reikia kaip nors išsiskirti, tai daina, kurią nors išsiskirti, tai daina, kurią Marijampoliečiai studentai pamarijampolėčiai dainuodavo, kada prastai dainuodavo, kada Marijampolė iš Kauno i Marijampolė, užtraukdavo ją Kazlų pole. Užtraukdavo, kad čia Rūdoj, nes jausdavo, kad čia jau artinasi jo gimtinė, ir jie su-

sigraudinę dainuodavo:

"Oi sugrižk, sugrižk, sūnau, Marijampolėj bus geriau. Čia Klimaitė, Pencyla, Čia "Sudavijos" tyla, Čia pigiau lankysis kiną, Kai nueisi į "Rambyną", Čia už litą paskutinį Išsigersi pas Miškinį..."

Beje, muziką šiai dainai parašė vienas žymiausių pasaulio kompozitorių. Deja, jis su mūsų gimtuoju miestu susijęs tik tiek, kiek susijęs su šia daina. Šis kompozitorius yra "Traviatos" autorius, mat, ši daina - studentų daina - yra dainuojama pagal Žermono ariją: "Argi tėviškos laukai tavęs nežavi nūnai?..." Ir kai pirmą kartą Vilniuje, Operos ir baleto teatro balkone, išgirdau "Traviatą" ir Antaną Sodeiką dainuojant šią dainą, tai nesugaudžiau ir maniau, kad tai yra marijampoliečių daina. Mane toks siltas jausmas užliejo, kad aš, rodos, įsikibau į balkono kraštą ir laukiau, kada jis pasibaigs. Buvau nustebejęs, kad tie žodžiai tiek tiek iškraipyti, kad marijampoliečiai tiek tiek kitaip ją dainuoja...

Viena kita redakcijos nuoroda šiuo dienu studentams:

KLIMAITĖ - savininkės, atėivės nuo Igliaukos, pavarde vadinamas viesbutis ir restoranai, buvęs dab. Vytauto g. Nr.32. Aplink šį restoraną būriavosi ne pati garbingiausia miesto visuomenės dalis.

PENCYLA - dar gerokai prieš Pirmąjį pasaulinį karą netoli bažnyčios atidarytas V.Pencylas knygynėlis. Vėliau savininkas salia knygų ir žurnalų ėmė siūlyti pirkėjams ir arbatą.

"SUDAVIJA" - kavinė Laisvės ir Kęstučio gatvių susikirtime, buvusio knygyno name. Šią kavinę mėgo miesto šviesuomenė, joje buvo vaidinami mėgėjiški spektakliai.

"RAMBYNAS" - maždaug 50-ties vietų kino teatras, stovėjęs Vytauto gatvėje prieš dabartinę "Šėduvą". Marijampolės muziejuje saugomas "Rambynų" salės planas.

MISKINIS - užėiga miesto centre, kaip ir Klimaitės restoranas vadinama savininko vardu. Ją ypač mėgo sekmadieniais miestą atvykstantys ūkininkai.

13 Algirdo Jullaus Greimo laiško
Vincui Peckui

(...) Nustebeš, kad Moksliņciņš (J.Jablonskio vidurinės - Red.) vardas "neatliecuvintis" ir Rygišķi Jono. Tai paties Jablonskio pasirinktas slapyvardis dar spaudos draudimo laikais. Tai grynai suvalkietiški pavardžių darymo forma, dabar jau nykstanti, bet mano laikais mes normaliai sakydavome Kabelkū Jonas, Biruta Siročiū ir t.t. Ar tai neįmanoma, ar nėra noro?

Lietuv. Jausu - Greimas

Siunčiu fragmentą iš mano darbo apie fotografijos vystymąsi. Viso kito teks lukterėti, kadangi turiu ir slaidus darbu, kaip, pvz., apie generolus ir diplomatus, kilusius iš Suvalkijos, kurie mokėsi Marijampolės gimnazijoje arba ja baigė. Pvz., gen. J. Bulota ja baigė 1878 m., diplomatas Pr. Dailelis - 1907 m. aukso medaliu ir t. t. Reikalinga pasiskaišioti buvusiame spec. fonde. Gal reikės ir į Vilniaus archyva pavažiuoti. Todėl su laiku labai striuka, nors ir esu pensininkas.

Buvo nebagas reportāžnieks per televīzijā apie "Amerika pirtyje" 90. - cilo šventē Zīdru Gediūli kaimē (1901 m.). Ir vis tik tā brangl aplinka skurdzīai atrodo. Negl negalima susi-kooperavus diviems rajonams atstatyti Snīrpūno sodybā, pacīa trobā? AS manau, kad galima, tik reikia iniciatyvos. Buvau parāšes ī "Sūduva" ar "Naujujī keliā", nežinau ār atspausdi-

Pirmoji fotografijos paroda Lietuvoje?

Besiknaisiodamas po įvairius senus popierius ir nuotraukų šėnis, kartais randi įdomių ir netikėtų dalykų, sukleiančių įvairių minčių, kartais net sukurta hipotezės apverčiančių aukštų kojom. Kalbant apie senas nuotraukas, dažnai kyla mintis: nuo kada Lietuvoje pradėta organizuoti foto parodas?

Yra zinoma, kad vilnišis J.Čechavičius pirmas pradėjo fotografuoti Vilnį ir jo apylinkes, o nuo 1881 metų sudarinėti ir platinti Vilniaus vaizdų albumus. Ar buvo jis ar jo amžininkai organizavę savo personalines parodas - neaišku. Enciklopedijos tyli, nėra šis faktas užfiksuotas ir V.Juodakio kandidatiniėje disertacijoje.

Zymų pagyvėjima šioje srityje įnešė 1933 metais įsteigusi Lietuvos foto mėgėjų sąjunga ir 1935 metais pradėjusi veikti Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų foto sekcija. Buvo surengta 10 parodų ir pora konkursų. Nejuočių kyla klausimas: ar galima šios parodos laikyti dabartinių foto parodų pradininke? Ir taip, ir ne. Žiūrint, kaip vertinsim šį faktą.

Marijampolės kraštotyros muziejuje teko matyti 1911 metų "Zagrės" draugijos nuotraukas ir jų negatyvus, maždaug 13 x 18 cm dydžio. Nors tai buvo žemės ūkio paroda, bet savo apimtimi ji buvo gana didelė, gerai išreklamuota, galejo dalyvauti kas tik norėjo. Joje da-

REDAKCIJOS PRIERAŠAS: Cirtuojama laiką mokyklos - solenizantų direktoriui A.J.Greimas paratė 1989 11 16 dieną, o 1992 02 27 šis pasaulinio garso mokslininkas, buvęs Rygiškių Jono gimnazijos auklėtinis mirė, nesulaukęs nei Mokslinyčios jubilėjaus, nei "atlietuvinimo".

lyvavo ir žinomas to meto Marijampolės fotografas Jokubas Skrinksa (1883 - 1963). Vienoje nuotraukoje matome lietuviškos spaudos kampeli, kitoje - veislinius gyvulius, žemės ūkio mašinas ir pan. Mums svarbiausia, kad vienoje nuotraukoje užfiksuota ir J.Skrinksos fotokortelė. Kadangi ši paroda vyko 1911 m. rugpjūčio 18 - 22 d., nuo šio svarbaus fakto siemiet sukanka 80 metų (laikas ir straipsnis rašyti pernai Red.). Kiek nuotraukų buvo demonstruota, dabar jau sunku nustatyti, nes neliko gyvų liudininkų. Sprendžiant iš ekspozicijoje matomų nuotraukų, jos turėjo būti didelio, paradinio formato, įremtos paties J.Skrinksos darytose rūmuose, kadangi J.Skrinksa buvo ir medžio apdailos meistras. Virš nuotraukų kabo didelis užrašas lietuvių ir rusų kalbomis: "Fotografija Jokubo Skrinkso".

Reikia pažymėti, kad J.Skrinska buvo pirmas fotografas, po spaudos atgavimo atsisakęs rusiškų, lenkiškų, prancūziškų vinječių, jas pakeisdamas lietuviškomis.

J.Skrinskai, būdamas jaunesnis už kitus marijampoliečius fotografus, drąsiai išėjo už atelį ribų, pradėjęs dirbti lauko sąlygomis. Išliekamos vėrtės turėjo grupinė nuotrauka, kurioje matome pirmo viešo lietuviško vakaro marijampolėje 1905 m. gegužės 25 d. dalyvių. Keturvalakio chorą ir kt. Iš vėlesniųjų darbų, J.Skrinskai persikėlęs į Kauną, savo reikšmės nenustojto albumui "Die dieji šalčiai Lietuvoje 1919 m.", "Kaunas 1930 m."

Gali kilti pagrįstas klausimas: ar išliko J.Skrinskos darbų negatyvai? Deja, neįsako. Žymiai vėliau iš pažįstamų sužinojau, kad jis savo foto archyva laikė namie ant aukšto, Mateikos gatvėje. Po mirties 1963 metais visi negatyvai buvo išmesti, sudaužyti ir užkasti į žemę.

Reikalinga pažymėti dar vieną svarbų faktą. J.Skrinska su B.Buraču Pariziaus parodoje 1937 metais buvo apdovanoti aukso medaliais.

Atsiminkim, kad tuo metu fotoaparatai buvo labai brangūs, juos galėjo įsigyti tik tvirtiau stovį mėgėjai arba profesionalai. Prie tokių pasiturinčių priklausė parodos nuotraukų autorius agronomas V. Totoraitis, advokatas A. Bulota, kurį irgi matom su fotoaparatu, ir kt.

Teisus šių eilučių autorius ar ne, parodys tolimesni tyrinėjimai. Vienok šis faktas turi įteiti į Lietuvos, o tuo pačiu ir Suvalkijos fotografijos istoriją.

Viktoras Gulmanas

Kauņas

Dar syki apie Vinčą Ramoną

Norėčiau šiek tiek papildyti "Sugrizimuose" išspausdintą publikaciją apie rašytoją Vincą Ramoną. Vincas Ramonas - Jūsų minimo romano autorius mokytojo Vinco Ramanausko slapyvardis. Minimą romaną skaičiau pirmą kartą išspausdintą kiekiečių okupacijos laikų dienraštyje. Deja, kopijojos laukę dienraščio, o kūriny vadiniame - neprisimenu, o kūriny vadiniame dar ilgųjų "Vieskelio dulks raudosi dar saulėlydy". Tai ne vienintelis V.Ramonauskio literatūrinis kūrinys. Iki 1940 m. jis parašė romaną "Dailininkas Rauba", apsakymų. Būt švėtininkas Rauba", apsakymų. Būt švėtininkas Rauba", apsakymų. Būt švėtininkas Rauba", apsakymų.

Biblioteka žmogaus. Biblioteka niokojamoje tėviskieje išsibarsė, didesnę jos dalis, matyt, žuvo. Prisimenu pieštuku užraštas šmaikščias pastabas ant naujų leidinių. Antai, modernios krypties poeto, jei neklystu, Salio Šemerio eilėraščių rinkinys "Liepsnosvaidis širdims deginti" buvo pavadinatas "Primusis miegioniskiai sriubai virti". Fausto Kirsos jausmingų eilėraščių parastėje inteligentinių braižu užrašyta: "Dvidešimt keturios 'kratinės'". V.Ramanauskio tėviskė buvo už ketverto km.nuo Marijampolės, prie Prienų plento, netoli kitų stambių ūkininkų - Brazio, Raslaivčiaus, Skrinkos, Daugirdo sodųbu. Pastatuose, netgi klauone, buvo įrengtas

elektros apstipietimas. Rašytojo tēvas jaun
būvo mīres, o motīna kāmīnīnīkēs tēi
sēmis ilgai laikēs "išbuožojū" sody
boje. Bē vyriaušiojo, Vīncio, jī būvū
uzauginūsi, īsleidiū jī mokslos dar trīs
sūnus. Vīnas būvo baiges medžio ap
dorojimo īnīnīriauš mokslos Prahos,
jaunīaušias, švēlnīai vadināmas Kasts
kū, ūkio šēimīnīkai - zēmēs ūkio. Vīsi
sūni būvo pasītraukē nuo bolševīku
okupācijas jī Vakarūs. Motīna rētsy
kīais lānkdydavo jaunās vaīkīnas, jās
vadināmas "vaīkūciū" jī "daktarēliū".
Berods pavardē Botyrius, o jī pati
Ramanauškiēnē būvo kilūsi īš Sīos Sa
vālkījoje zīnomos kultūringos šēimos.
Neremontuojamās apgrīvūo jī sunyko
sodybos trobos, īlgīaušīai īsīlaikē
mūrinīs svīrnīs, jīs "prībaigē" Zīrgyno
ūkio statybīnīkīai. O gyvenamojī trobā,
neatpazīstamai subjaurota, tēbestovī.
Šēimīnīkē, taip pat āstīralīezvē mō
terēlē, palauzta metū jī uzgrīvušūsi nē
gandū, īkī pat mīrtīs nepraradūsi vīl
tīs sulauktī arīnūjū, užgošo skur
dīzuosē Marijāmpolēs sēnelīu nā
muosē mazdaug tūo pačiū metū, kaip jī
jos sūnus, rašytojas Vīncas Ramanau
škas.

Leonas TEIBERIS

Vilniaus marijampoliečių klubo narys

1922 metu abiturientas

Juozas Mičiulis - vienas iš 14 vaikų, lygiai prieš 70 metų baigusių Marijampolės gimnaziją. Gyvena Anykščiuose, žada atvykti į savosios mokyklos jubiliejines iškilmes, tačiau vargu ar besutiks čia nors vieną bendraklasį. Laikas ir istorinės negandos negailėstingai išretino jų gretas...

Jo gyvenimo istorija galėtų būti beveik tipiska prieskario inteligentų likimo iliustracija.

1922 m. baigęs gimnaziją, važiuoja mokytis į ka tik susikūrusį Kauno universitetą. Baigęs humanitarines studijas, mokytojauja Panevėžio, vėliau Tauragės mokytojų seminarijose. Čia parašo ir išleidžia pedagogikos, baltų tautos istorijos vadovėlius, bendradarbiauja pedagoginėje spaudoje. Atostogų metu daug keliauja, pabuvoja Suomijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Belgijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje.

1939 m. vėl grįžta į Marijampolę, paskiriamas mokytojų seminarijos direktoriumi. Iš čia buvo jaudinanti keliuonė į atgautą Vilnių; 1940 m. dar nepriklausomos Lietuvos vyriausybė paveda jam organizuoti lietuvišką mokytojų seminariją Vilniaus krašte. Bet prasideda sovietinė invazija. Keičiasi planai, džiūta puoseletos ateities svajonės. Vis dėlto ir sovietinė valdžia leidžia jam atidaryti lietuvišką mokytojų seminariją Trakuose. Neįprastai sunkiai praeina čia vieneri mokslo metai. Po to karas, nauja okupacija. Lietuvių mokytojų švietimo vadovybė jam paveda organizuoti naują mokytojų seminariją pietų Lietuvoje. Vyksta į Druskininkus, tačiau vokiečiai neleidžia ten iškurti. Kelia į Alytų, kur ir atidaroma mokytojų seminarija. Čia jis dirketoriau iki 1945 m. pabaigos. Grėsmingi debesis ima teltis sugrįžus sovietams, ypač kai juo ima "dometis" aukštas partijos CK darbuotojas, buvęs Tauragės laikų jo mokinys V.Uogintas, gerai žinojęs buvusio savo mokytojo padirbas. 1946 m. pradžioje J.Mieulis, kaip nepatikimas sovietams, iš darbo atleidžiamas. Vyksta į Vilnių, isidarbi-na bibliotekoje, turi kelti pamokų vakarinėje mokykloje. Bet ir čia jį "paste-bi" V.Uogintas. Kviečiasi pokalbini į CK, o po keleros dieny J.Mieulis suimamas. Tardymai tęsiasi itin su-pusmė. Tarpe ikaleiū - jo parasytas peda-gogikos vadovėlis, keliuonė į Vokie-

tija ir, zinoma, "kenksmingos"
pažiūros. Nuteisiamas 10 metų...

Prisimindamas Karļojus, Mordov-
jos, Omsko kļējumus ir lagerius, k-
kalba ne tiek apie patirtā alķi, kancā,
paniķi, kiek apie ten sutiktus nuostā-
bius žmones. Tai kunigas Nēciunskas,
kapitonas Kaukas (dairininkis tėvas),
kick vēliau sutikti A.Kučingis, A.Mē-
kinis, J.Gražulis, A.Dambrauskas...

I Lietuvā grīža 1955 m. pabaigoje. Pedagoginiu darbu uzsīimti neleidzīma. "Eik ī kolokī saskaitininku", - pataria ministerijos pareigūnas. Isīdarbīna statybose. Po septynerīu metū īeina ī pensija.

... Klausantis jo pasakojimų ir samprotavimų, sunku patikėti, kad jam jau 91-eri! Zvalus, energingas, puikios atminties ir orientacijos, jis ne su nuoskauda ir gailėsčiu, o daugiau su šiltais jausmais ir švelnia ironija kalbėjo apie prabėgusius metus ir patirtas skrydus. Ypač šilti ir šmaikščiai jis prisiminė savo klases draugus. Vieni jie baigė aukštuosius mokslus, tapo ryškiais kultūros ir mokslo veikėjais. Tai - literatai ir politikas J.Ambrazevičius (Brazilius), matematikos mokslų daktaras P.Katilius, filosofijos mokslų daktaras J.Stakauskas, fizikos mokslų daktaras J.Dailėdė, vertėjas E.Štaliūnas ir kiti.

Atsīvēkindamas J. Mičulis iteikā
dideli pluoštā savo uzrašytū atsimini-
mū, apmastytū ir minēi. Jie bus sau-
gomi Aukstesmosios pedagoginēs mo-
kyklos muziejūje.

Vytautas VILIONAS